

Kommentarer till hemtentan — HT2000

Hör av er om ni har frågor, klagomål, eller andra synpunkter.

MVH

Jouni Maho

1. Knyt rätt språk till rätt språkgrupp.

Afroasiatiska språk (a)

- 3. Amhariska
- 8. Hausa
- 11. Arabiska
- 13. Harari

Khoisanspråk (b)

- 1. Khoekhoegowab (Nama)
- 7. !Kung
- 9. Sandawe

Niger-kongospråk (c)

- 5. Yoruba
- 6. Wolof
- 12. Swahili

Nilosahariska språk (d)

- 2. Luo
- 4. Dinka/Nuer
- 10. Kuliak
- 14. Nubiska

Alt. 1b, 2d, 3a, 4d, 5c, 6c, 7b, 8a, 9b, 10d, 11a, 12c, 13a, 14d.

Språket Harari (i Etiopien) omnämns på sidan 18 i det blåa häftet.

2. Vilka särdrag är karakteristiska för vilka språkfamiljer? Para ihop.

Afroasiatiska språk (a)

- 1. Traditionella genussystem
- 4. Diskontinuerliga ordrötter
- 5. Omfattande verbavledning
- (8. Toner)

Khoisanspråk (b)

- (1. Traditionella genussystem)
- 3. Klickar
- 6. Få gemensamma särdrag
- 8. Toner

Niger-kongospråk (c)

2. Nominalklasssystem
5. Omfattande verbavledning
7. Konsonanterna [k̄p] och [ḡb]
8. Toner
9. Seriella verb

Nilosahariska språk (d)

- (1. Traditionella genussystem)
6. Få gemensamma särdrag
- (8. Toner)

Alt. 1a, (1b), (1d), 2c, 3b, 4a, 5a, 5c, 6b, 6d, 7c, (8a), 8b, 8c, (8d), 9c.

Det som står utan parenteser måste man ha med för att få rätt. Det som står med parenteser får man dock inga fel för oavsett om man har med dem eller inte.

Betydelseskiljande tonhöjder (kort: toner) finns i de flesta afrikanska språk, men niger-kongospråken och khoisanspråken är de enda språkfamiljerna som har detta som karakteristik för hela familjerna. I de övriga språkfamiljerna existerar fenomenet i flertalet språk, men är inte utbrett bland samtliga språk. (Den som markerat 'toner' för samtliga fyra språkfamiljer har inte fått fel för det.)

Konsonanterna [k̄p, ḡb] finns huvudsakligen i niger-kongospråk, men förekommer marginellt även i andra språk. Klickar finns huvudsakligen i khoisanspråk men förekommer i ett fåtal niger-kongospråk (i södra afrika) samt ett afroasiatiskt språk (Dahalo) i Kenya.

Dom flesta hade missat att även niger-kongospråken har omfattande verbavledning (alltså, 5c). Jag drog inte av något fullt poäng för dom som hade missat detta, eftersom detta inte står med i det blåa häftet, vilket jag själv först nu märkte. (Jag talade dock om det på någon föreläsning.)

3. Hur kom det sig att egyptierna började skriva?

Det här var kanske en något ospecifik fråga. Svaren varierade ganska mycket i innehåll. Det jag var ute efter var att egyptierna influerades av sumererna. Närmare bestämt, dom "stal" idén men använde sig av egna ikonografiska traditioner när dom skapade själva tecknen. Till en början (och för en lång tid framöver) användes skriften av en social elit, i praktiken endast av prästerskapet. Skriften började användas för religiösa och ceremoniella sammanhang, dvs något slags glorifiering av faraoner, gudar och deras förehavanden, men fick efter hand en mera administrativ funktion (dvs vid sidan av den religiösa).

Det enda jag gett fel för är om ni missat att egyptierna lånade idén från sumererna samt att skriften började som en religiös/ceremoniell företeelse.

4. Är arabiskan ett viktigt språk i Etiopien? Motivera.

Nej: I Etiopien finns få modersmålstalare av arabiska, vilket gör att arabiskan som talspråk knappast kan sägas vara viktig.

Ja: I Etiopien finns ett 20-tal miljoner muslimer (ca.45% av befolkningen) för vilka Koranen är en utomordentligt viktig bok. Eftersom Koranen är skriven på högarabiska (= klassisk arabiska) så har klassisk arabiska en mycket hög status i Etiopien och därigenom är det också ett viktigt språk, åtminstone för den stora muslimska befolkningen. För dessa fungerar speciellt högarabiska, men även mera talspråkliga varieteter, som ett sammanbindande språk -- arabiska har därigenom en starkt identitetsskapande funktion (känslan av att tillhöra en större gemenskap).

Kanske: En förenklad (pidginiserad) varietet av arabiska fungerar också som ett (någorlunda) viktigt handels- och/eller marknadsspråk. Språkfärdigheten i arabiska varieteter kan dock variera avsevärt mellan olika talare.

5. Vad kännetecknar horisontell respektive vertikal kommunikation?

(Det som åsyftas i frågan finns beskrivet i Heine's artikel sid 28-31.)

Horisontell kommunikation (HK) sker i informella situationer, tex hemmet, ute på gatan, bland kompisar, mm. HK signalerar "kompisskap", solidaritet, "samhällets gräsrotter", o dyl, och upplevs som en spontan form av kommunikation, dvs de som samtalar är i regel (nästan) helt omedvetna av språkliga regler. Man anpassar sitt språkbruk i första hand utifrån faktiska behov som dyker upp under kommunikationens gång, inte utifrån en tänkt norm. (Ömsesidig förståelse är viktigare än grammatikböcker.) Det språk/språkbruk som är typiskt för HK tillägnar man sig normalt utan någon yttre påtryckning från tex lärare eller andra. Det är helt enkelt det språk eller språkbruk som man tillägnar sig "spontant" under uppväxten och/eller i den miljö man vistas (modersmål, lokalt lingua franca, etc). HK associeras (stereotypiskt) med språk/språkbruk som anses talspråkliga, dialektala, "vulgära", etc, etc.

Vertikal kommunikation (VK) bedrivs i formella situationer och upplevs inte som någonting spontant. Man är i regel starkt medveten om hur man talar och uttrycker sig. Man anpassar sitt språkbruk medvetet utifrån ett tänkt normspråk. VK associeras med förväntningar och förutsätter (ofta) skilda roll-relationer mellan kommunikatorerna. VK signalerar social status, prestige, auktoritet, social överlägsenhet, o dyl. Språk/språkbruk typiskt för VK-situationer tillägnas vanligtvis genom yttre påtryckning i högst formella situationer, tex ett klassrum. VK associeras (stereotypiskt) med skriftspråk, standardspråk, maktspråk, officiella språk, etc, etc.

(Relevansen för Afrika är naturligtvis att medan HK och VK för dom flesta europeer är en fråga om olika sociala stiltnivåer av samma språk, så är det i de flesta afrikanska kontexter en fråga om skilda språk. Vissa språk associeras enbart med VK-situationer -- typiskt de europeiska språken -- medan de flesta språken -- i praktiken de afrikanska språken -- enbart associeras med HK.)

6. Vad har de europeiska språken för framtidsutsikter i Afrika? Vad talar för/emot att dom växer sig starkare, svagare eller försvinner helt?

(Jag bryr mig inte om huruvida ni tycker/tror att de europeiska språken kommer att dö ut i Afrika, ta över helt eller nånting mittemellan. Det enda jag poängsätter är om ni har förstått argumenten som talar för eller emot någondera ståndpunkt.)

Det som talar för att de europeiska språken blir kvar, och kanske även växer sig starkare

Dom europeiska språken har en lång historia i Afrika. Dom är starkt inkorporerade i afrikanska samhällen. Tex skriver många afrikanska författare på europeiska språk (eftersom publiken och köpekretsen därigenom blir större), varför mycket afrikansk kultur finns kodad på just europeiska språk.

Europeiska språk är officiella språk i de flesta afrikanska länder. Därigenom är dom inkorporerade i den sociala och politiska infrastrukturen, och har således kommit att bli den sociala och politiska elitens språk i många afrikanska länder. De används därtill som undervisningsspråk, vilket gör att allt fler lär sig europeiska språk. Att använda ett europeiskt språk som statens språk, som maktspråket, upplevs ofta som ett neutralt val i det att man därigenom inte ger politiska fördelar till en enskild inhemsk folkgrupp. På så sätt kan europeiska språk (i många fall) fungera som ett slags sammanbindande faktor i ett multikulturellt och mångspråkligt samhälle.

Ett annat argument bygger på att de europeiska språken har en mycket hög prestige. För att kunna få ett välbetalt och bra jobb (i städerna) krävs att man kan europeiska språk. Dom signalerar socialt avancemang. Därtill behövs europeiska språk för internationella kontakter.

Det som talar för att de europeiska språken försvinner, eller åtminstone minskar i betydelse

Just det faktum att de europeiska språken i hög grad associeras med maktelit (i många länder) gör att många afrikaner känner en motvilja mot dom. Om man nu ska välja ett sammanbindande språk för en mångspråklig nation, så kan man lika gärna ett afrikanskt språk som ett europeiskt. Det finns

mängder med högt utvecklade afrikanska språk som kan tjäna ett sånt syfte. Man skulle teoretiskt kunna välja Swahili som statsspråk i Ghana. Det finns ingen Swahiligrupp i Ghana, varför ett sånt val inte skulle ge några ofördelaktiga förmåner för någon av Ghana's inhemska folkgrupper.

Språkfärdigheten i europeiska språk är inte så hög. Trots att skolorna undervisar i och på europeiska språk så har man inte alltid något större behov av sina kunskaper. Tänk efter själva hur ofta ni hamnar i situationer som absolut kräver engelska. Många svenskar har aldrig något behov av att kunna engelska, vilket naturligtvis gör att deras språkfärdigheter heller inte är så stora som statistiken kanske påstår. Samma argumentering gäller för Afrika. Afrikaner i gemen har inte behov av europeiska språk i någon större utsträckning, speciellt om man bor i landsbygdsområden.

(Det finns flera andra argument som kan användas, både för och emot.)

7. Det franska språkets ordförråd i Afrika har vissa särdrag. Beskriv.

Se LaFage's artikel sid 229 och framåt. Det var i första hand det som står på sid 229-230 som jag var ute efter, inte allt det som står på sid 230 och framåt. Fast nästan samtliga hade tolkat frågan som om det gällde det som står efter rubriken "Concise functional typology" på sid 230. Så jag får acceptera det. Det var ju i och för sig bra att ni hade läst det också.

Jag hade dock önskat att ni hade diskuterat (fler) konkreta exempel som LaFage tar upp. En hel del av dom har engelska översättningar, spec dom på sid 229-230, men inte alla som följer efter sid 230 så jag förstår om det var att förvänta sig för mycket. Eftersom jag inte kan kräva att ni ska kunna franska (för den här kursen), så var jag lite generös med poängbedömningen.

8. Vad har (kristna) missionärer med afrikansk språkforskning att göra?

Det är missionärer som har producerat dom flesta språkbeskrivningarna i Afrika, även om det nu på senare tid komer allt mer material från mera professionella språkforskare. Det är mycket tack vare missionärernas språkdokumenteringsarbete (som i och för sig är av skiftande kvalitet) som flera afrikanska språk har kunnat etablera sig som skriftspråk i modern tid.

Därtill var det huvudsakligen missionärer som etablerade västerländska skolsystem i Afrika (söder om Sahara), och därigenom har dom kommit att ha en stor betydelse i hur utbildningssystemen ser ut i många afrikanska länder samt språkens roll i undervisning etc, etc.

9. Hur uppkommer pidgin- och kreolspråk? I vilken sorts situationer? Och vad särskiljer dom från "vanliga" språk?

Dessa uppstår, kort uttryckt, i (frivilliga eller tvingade) kontaktsituationer mellan folk som saknar ett gemensamt språk. Eftersom behovet att kommunicera finns där så skapar man ett förenklat språk sinsemellan, ett sk pidginspråk, som till stor del baseras på ett "vanligt" språk, tex engelska, franska, swahili, e dyl. Detta kan sedan överleva under en längre tid, och t.o.m. överförs till nya generationer. I takt med detta utvecklas det ursprungliga rudimentära kontaktspråket till ett fullt och riktigt språk, ett sk kreolspråk.

Pidginspråk har en begränsad vokabulär, enkelt ljudsystem samt väldigt okomplicerad grammatik. Kreolspråken är mera komplexa i förhållande till pidginspråk, men relativt okomplicera i förhållande till dom språk som dom ursprungligen var förenklade varianter av (engelska, franska, swahili, etc). Ordförrådet är lika rikt som hos "vanliga" språk, och ofta kan man härleda en stor del utav det från "ursprungsspråket". Ljudsystemen är ofta relativt enkla. Böjningsmorfologi existerar nästan inte alls i kreolspråk.

Kreolspråk har nästan alltid en låg social status. (Det finns enstaka undantag, bla Krio i Sierra Leone, för att ta ett afrikanskt exempe.) De betraktas oftast inte som "riktiga" språk, inte ens av talarna själva.

10. I det zambiska språket bemba finns mängder med låneord från olika språk. Nämn något om hur låneorden antas ha kommit in i bemba.

Här kunde man tagit med många saker, och det var det också många som gjorde. Bland de viktigaste sakerna att nämna är bla de arabiska låneorden kommit in (ofta via swahili) genom kontakter framför allt på landsbygden, medan europeiska låneord huvudsakligen kommit in via arbetskraftsinvandringen och i första hand etablerats i stadsområden (varefter de spritt sig till andra delar av landet). Just kopplingen arabiska+landsbygd och europeiska+stadsområden är viktig i sammanhanget.

11. Vad är för- och nackdelarna med att ha afrikanska länder väljer ett europeiskt språk som officiellt språk? Motivera.

(Denna fråga överlappar lite med fråga 6 ovan. En hel del av det som kunde avges som svar där, funkar utmärkt även här. Det finns egentligen inget rätt svar på denna fråga. Det viktiga är att man har förstått problemets karaktär och ser vilka de påverkande faktorerna är.)

Några fördelar: Europeiska språk är redan etablerade som administrativa språk i de flesta afrikanska länder pga kolonialiseringen. Samhällsapparaten är redan "inkörd" på något europeiskt språk. Det skulle kosta enorma resurser att ändra på detta. Med en samhällsapparat som fungerar på ett europeiskt språk får man direktkontakt med den internationella politiken, marknaden, etc. Eftersom europeiska språk är etablerade som världsspråk, finns det mängder med (skön-, fack-, och undervisnings-)litteratur i dessa språk, varför det är praktiskt och förhållandevis billigt att förlita sig på dessa språk. Man behöver inte bekosta framtagning av nya skolböcker, utbildning av lärare på olika språk, etc, etc. Därtill kan det vara lättare för en mångkulturell/mångspråklig befolkning att acceptera ett europeiskt språk hellre än ett av de inhemska språken, eftersom man då slipper ge politiska fördelar åt endast en av landets grupper.

Några nackdelar: Å andra sidan, ett europeiskt språk är ett främmande språk, ett språk som av många associeras med kolonialisering och utländsk dominans. Detta kan i förlängningen nedvärdera värdet av inhemska språk, och därigenom även de inhemska kulturerna. Detta kan skapa identitetskonflikter, "kulturell utarmning", och annat. Det är också så att det i de flesta afrikanska länder faktiskt finns små grupper av modersmålstalare även av de gamla kolonialspråken. Genom att ha ett europeiskt språk som officiellt språk så har man i praktiken *inte* löst problemet med hur man undviker att ge en grupp oskäligen politiska fördelar. Därtill är det så att ett europeiskt språk utestänger flertalet människor från att delta i offentliga debatter och ta del av viktig information, eftersom språkfärdigheten i europeiska språk ofta är ganska skral i stora delar av Afrika. Därigenom bygger man upp och cementerar klassklyftor mellan de som kan engelska (eller franska) och har all makt/pengar, samt de som inte kan engelska (eller franska) och således ingen tillgång till makt/pengar.

12. I stora delar av Afrika (och hela världen) dör många språk ut. Varför? Vilka faktorer är det som påverkar?

Forskningen om språkdöd i Afrika är fortfarande på ett begynnelsestadium, och många förmodade samband vet vi fortfarande inte allt om. Vi vet lite grann dock. I artikeln av Brenzinger et al nämns bla följande: (1) förändring av livstil, vilket leder till kulturförändringar och kanske även dramatiska språkförändringar; (2) urbanisering, och därigenom en anpassning till nya språkmiljöer; samt (3) om talargruppen är liten, speciellt i situationer då de är dominerade av andra grupper. Språkets prestige/status, talarnars egna värderingar om språket, huruvida språket finns i skriftform eller, och andra faktorer påverkar ock. Men till detta ska det betonas att ingen av dessa faktorer leder med säkerhet till att ett språk dör ut. Det enda man kan säga är att det är en fråga om sannolikhet. Om tex en liten grupp jägar-samlare flyttar in från landsbygden till en storstad kommer dom med stor sannolikhet att anamma en ny livstil samt lära sig ett nytt språk (stadens lingua

franca). Deras barn kommer att växa upp i en miljö där det nya språket är mera funktionellt än föräldrarnas språk, som för barnen förblir ett hemspråk. Efter ett par generationer kan det ursprungliga språket helt ha dött ut. Men detta är nu inte helt säkert. Hela grupper urbaniserar sällan; många stannar kvar i sina hembygder. Delar av dem som urbaniserar flyttar ibland tillbaka. En del barn till urbaniserade familjer behåller föräldrarnas språk, etc, etc.

Det här med regelförenklingar och övergeneraliseringar verkade förvilla en del. Detta är (möjliga) "symptom" på ett språk som håller på att dö ut. (Men dessa saker kan även förekomma i språk som inte alls håller på att dö ut.) Tanken är den att ju färre som använder ett språk, desto mindre är sannolikheten att ovanliga former (tex grammatiska undantag) används, vilket leder till att de ovanligare formerna inte förs vidare till efterföljande generationer.

13. Många afrikanska länder upplever stora problem när man ska välja undervisningsspråk i skolan. Man kan välja att undervisa på ett europeiskt språk, ett inhemskt afrikanskt språk, eller ett inhemskt de första åren varefter man övergår till ett europeiskt språk. Det finns för- och nackdelar med samtliga val. Vilka?

(Det finns inga klockrena lösningar på den här typen av frågor. Det viktiga är att resonera kring problematiken. De kanske viktigaste sambanden i sammanhanget är, något förenklat, att medan pedagogiska skäl förordar användningen av afrikanskt språk (modersmål), så förordar praktiska/ekonomiska skäl europeiska språk.)

Det är en allmän sanning att undervisning på modersmålet underlättar för elever. Man lär sig mer, och man lär sig bättre. Av den anledningen är undervisning på europeiska språk inte att föredra i afrikanska länder. Men undervisning på inhemska afrikanska språk är kostsamt och praktiskt väldigt svårt att genomföra på många håll. Det är tidskrävande och mycket dyrt att ta fram skollitteratur på det flertalet afrikanska språk som nu saknar det, speciellt med tanke på att sådant material ska uppdateras med jämna mellanrum. Det är även dyrt att utbilda lärare. Den billigaste och enklaste lösningen för många afrikanska stater är att hålla sig till etablerade litteraturspråk, vilket i praktiken betyder de gamla kolonialspråken. Det finns färdig kurslitteratur, färdigt utbildningsmaterial, färdiga kursplaner, mm, inte bara för skolan, utan även för lärarutbildningen. Nackdelen med detta är att kursmaterialet sällan är anpassat till den kulturella miljön där det ska användas.

Undervisning på inhemska afrikanska språk stärker statusen för dessa språk, eftersom de därigenom erkänns officiellt som dugliga i formella sammanhang. Det stärker den kulturella självkänslan, folk får anledning att känna stolthet över sin identitet, etc. Detta medför i förlängningen (i bästa fall) att folk börjar skriva litteratur på språken vilket i sig ger folk anledning att lära sig mer om språken samt bedriva undervisning och forskning på dessa språk. Det kommer heller inte att kännas lika "meningslöst" att låta sina barn undervisas på dessa språk. Å andra sidan, de flesta afrikanska länder har flera afrikanska språk, och om man ska ha afrikanska språk i undervisningen måste man oftast välja ett (eller ett fåtal) av dessa. Man har inte förändrat situationen för dem elever vars modersmål man inte valt.

Att ha inhemska språk de första åren (pga de pedagogiska/kognitiva skälen), samt därefter övergå till ett europeiskt språk (pga praktiska/ekonomiska skäl) har för många afrikanska länder blivit ett slags kompromiss. Fördelen är att man använder sitt modersmål under de viktiga första åren då man behöver lära sig att verka i en ny social miljö (skolan). Samtidigt blir inte modersmålen helt utestängda från skolvärlden. Övergångsfasen är dock en riskfaktor. Mycket kan gå snett då ett nytt undervisningsspråk ska introduceras. Nackdelen med denna typ av undervisning är att den mest formella situation som modersmålen används i är (motsvarande) lågstadienivå. Språket förblir därigenom närmast ett hemspråk. Å andra sidan, många föräldrar vägrar skicka sina barn till skolor som *inte* undervisar på ett sk "världsspråk", eftersom dessa upplevs som garantier för socialt avancemang.

(Det här med 'unstable bilinguals' -- som Awoniyi talar om -- är inte helt okontroversiellt som analys. Rotlöshet och utanförskap kan man känna av många skäl. Det har ingenting med tvåspråkighet att göra. Jag borde nämnt detta tidigare.)

14. I Ferguson's artikel presenteras ett intressant (om än något formalistiskt) sätt att analysera språksituationen i ett land. Anpassa hans form-ler på Sydafrika utifrån följande [...]

- 1 **11Lmaj + 10Lmin + 3Lspec**
 2 **(11S) + (10V) + (2g + 1w)**
 2a **(Sowei + Sowe + 9Soe) + (10Vg) + (2g + 1w)**

g ska inte kunna kombineras med o. Ferguson använder g enbart för språk som huvudsakligen tjänar till att markera etnisk/subkulturell grupptillhörighet, inte officiellt erkända språk, vilka har en helt annan sociokulturell status/tyngd.

V ska inte kunna kombineras med S, eftersom S förutsätter V -- såsom jag tolkar det, i alla fall. Om ett S-språk (ett standardiserat språk) inte har modersmålstalare i landet ifråga så hade den definierats som ett Lspec-språk.

I kan inte kombineras med S, eftersom Ferguson placerar dom i kategorin Lspec. Han använder för "rena" litteraturspråk, dvs sådana som helt saknar modersmålstalare (i landet ifråga).

Dom tre Lspec-språken (tsotsitaal, isicamtho, fanagalo) saknar stor bokstav i tredje raden. Jag tycker inte något av Ferguson's skulle passa till dom. (V vill jag nog förbehålla modersmål.) Enbart 2g och 1w tycker jag duger utmärkt. Men visst kan man hitta på ett nytt. Fanagalo bör nog markeras med w, eftersom det fungerar som arbetsspråk (kontaktspråk) för folk med olika språkliga bakgrund.

Lmaj	Sowei	engelska
	Sowe	afrikaans
	S ₁ oe	venda
	S ₂ oe	tswana
	S ₃ oe	nord-sotho
	S ₄ oe	syd-sotho
	S ₅ oe	xhosa
	S ₆ oe	zulu
	S ₇ oe	swati
	S ₈ oe	ndebele
S ₉ oe	tsonga	
Lmin	V ₁ g	phalaborwa
	V ₂ g	kutswe
	V ₃ g	pai
	V ₄ g	pulana
	V ₅ g	bhaca
	V ₆ g	hlubi
	V ₇ g	phuthi
	V ₈ g	nhlangwini
	V ₉ g	lala
	V ₁₀ g	sumayela-ndebele
LSpec	g	tsotsitaal
	g	isicamtho
	w	fanagalo

> möjligen kan det vara nån stor bokstav framför dessa